

KONFERENSIYALAR.COM

ANJUMANLAR PLATFORMASI

**XVIII RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYASI**

**YANGI DAVR ILM-
FANI: INSON UCHUN
INNOVATSION G'OYA
VA YECHIMLAR**

SENTYABR, 2026

ISSN 3093-8791

ELEKTRON NASHR:
<https://konferensiyalar.com>



Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.
XVIII Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami.
2-jild, 18-son (26-sentyabr, 2026-yil).– 182 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda
C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

ISSN: 3093-8791 (onlayn)

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 24-sentyabr

Mas'ul muharrir:

Isanova Feruza Tulqinovna

Annotatsiya

Mazkur to'plamda "Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar" mavzusidagi XVIII Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Nashrda respublikaning turli oliy ta'lim muassasalari, ilmiy markazlari va amaliyotchi mutaxassislari tomonidan tayyorlangan maqolalar o'rin olgan bo'lib, ular ijtimoiy-gumanitar, tabiiy, texnik va yuridik fanlarning dolzarb muammolari va ularning innovatsion yechimlariga bag'ishlangan.

Ushbu nashr ilmiy izlanuvchilar, oliy ta'lim o'qituvchilari, doktorantlar va soha mutaxassislari uchun foydali qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ilmiy-amaliy konferensiya, innovatsion yondashuv, zamonaviy fan, fanlararo integratsiya, ilmiy-tadqiqot, nazariya va amaliyot, ilmiy hamkorlik.

Barcha huquqlar himoyalangan.

© Scienceproblems team, 2026-yil

© Mualliflar jamoasi, 2026-yil

PSIXOLINGVISTIK OMILLARNING BOLALAR NUTQIDAGI PRAGMATIK XUSUSIYATLARGA TA'SIRI (To'xtaxon Rahimova asarlari misolida)

Payziyeva Nurjahon Abduraxmonovna

Namangan viloyati Chortoq tumani

NamDU mustaqil tadqiqotchisi

Email: nurjahonpayziyeva@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada psixolingvistik omillarning bolalar nutqidagi pragmatik xususiyatlarning shakllanishi va rivojlanishiga ta'siri tadqiq etiladi. Bolalar nutqining pragmatik jihatdan rivojlanishida idrok, tafakkur, xotira, diqqat, emotsional holat, kommunikativ ehtiyoj, ijtimoiy tajriba hamda suhbatdoshning maqsadini anglash kabi psixolingvistik omillarning o'zni yoritiladi. Shuningdek, bolaning nutqiy birliklarni muayyan kommunikativ vaziyatga mos ravishda tanlashi, nutq aktlaridan foydalanishi, murojaat, iltimos, buyruq, savol, rad etish, rozilik, baholash kabi kommunikativ maqsadlarni ifodalashi tahlil qilinadi. Tadqiqotda bolaning pragmatik kompetensiyasi faqat til birliklarini bilish bilan cheklanmasligi, balki ularni ijtimoiy vaziyat, suhbatdosh va kommunikativ maqsadga muvofiq qo'llay olish qobiliyati bilan belgilanadi. Maqolada psixolingvistik omillarning bolalar nutqidagi pragmatik ma'no va kommunikativ samaradorlikni shakllantirishdagi ahamiyati asoslab beriladi. Bu ma'lumotlarni To'xtaxon Rahimova asarlari misolida ko'rish mumkin.

Kalit so'zlar: psixolingvistika, pragmatika, pragmalolingvistika, bolalar nutqi, pragmatik xususiyat, pragmatik kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, kognitiv jarayonlar, nutqiy faoliyat, nutq aktlari, kommunikativ maqsad, ijtimoiy idrok, emotsional holat, tafakkur, xotira, diqqat, bolalar kommunikatsiyasi.

THE INFLUENCE OF PSYCHOLINGUISTIC FACTORS ON THE PRAGMATIC FEATURES OF CHILDREN'S SPEECH (A Case Study of To'xtaxon Rahimova's Works)

Payziyeva Nurjahon Abduraxmonovna

Chortoq District, Namangan Region

Independent Researcher at Namangan State University

Annotation. This article examines the influence of psycholinguistic factors on the formation and development of pragmatic features in children's speech. It explores the role of such factors as perception, thinking, memory, attention, emotional state, communicative needs, social experience, and the ability to understand an interlocutor's intentions in the pragmatic development of children's speech. The article also analyzes how children select linguistic units appropriate to a particular communicative situation and use speech acts to express communicative purposes such as addressing someone, making a request, giving a command, asking a question, refusing, agreeing, and evaluating. The study argues that children's pragmatic competence is not limited to knowledge of linguistic units; it is also defined by their ability to use them appropriately in relation to the social situation, interlocutor, and communicative purpose. The article substantiates the importance of psycholinguistic factors in shaping pragmatic meaning and communicative effectiveness in children's speech. These points can be illustrated through the works of To'xtaxon Rahimova.

Keywords: Psycholinguistics, pragmatics, pragmalinguistics, children's speech, pragmatic features, pragmatic competence, communicative competence, cognitive processes, speech activity, speech acts, communicative purpose, social perception, emotional state, thinking, memory, attention, children's communication.

DOI: <https://doi.org/10.47390/ydif-y2026v2i18/n19>

Kirish. Milliy-madaniy qadriyatlarning bolaga qanday uzatilishi tushuntirish, ko'rsatish, rivoyat ko'rib chiqildi. Endi savol boshqacha qo'yiladi: bu qadriyatlar va umuman bola nutqida psixologik jihatdan qanday mexanizmlar asosida shakllanadi va idrok etiladi? Bu savolga javob berish uchun sof pragmalolingvistik apparatdan tashqari, psixolingvistikaning adresat va

adresant nazariyalariga, shuningdek emotsiyaning verballashuv jarayoniga oid tadqiqotlarga murojaat qilinadi.

Oldingi misollarda “Ko’chatvoy, o’sayapsanmi?” kabi personifikatsion murojaatlar uslubiy vosita sifatida tahlil qilingan edi. Psixolingvistika nuqtai nazaridan qaraganda, bu murojaatlarning har biri aslida aniq bir adresat turiga qaratilgan bo’lib, bu turlarni M.V. Kitaygorodskaya beshta toifaga ajratadi: “M.V. Kitaygorodskaya bunday adresatlarni quyidagicha tasniflaydi:

- 1) avtoadresat – so’zlovchining o’zi;
- 2) xayoliy adresat (gipotetik adresat) – kommunikativ aktda ishtirok etmagan “uchinchi shaxs”;
- 3) tovush yoki imo-ishoralar orqali qayta aloqa qodir “har qanday tirik mavjudot”;
- 4) psevdoadresat – jonsiz obyektlar, tovush yoki imo-ishoralar orqali qayta aloqa qila olmaydigan tabiat mavjudoti;
- 5) ilohiyot.”

Bu beshta toifaning to’rttasi Rahimova asarlarida aniq misollar bilan tasdiqlanadi. Ko’chat yoki daraxtga qaratilgan nutq – “Ko’chatvoy, o’sayapsanmi?”, “Daraxtvoy o’sayapsanmi?” – to’rtinchi turga, ya’ni psevdoadresatga to’g’ri keladi, chunki ko’chat jismonan javob bera olmaydi, uning “javobi” faqat bola tasavvurida mavjud. Musichalarga qaratilgan va’da esa boshqacha:

“Men ham musichalarga do’st bo’laman” – dedi jajji Ra’no.

Bu misol uchinchi turga – tovush yoki imo-ishora orqali qayta aloqa qodir tirik mavjudotga – mos keladi, chunki musicha, ko’chatdan farqli o’laroq, real tovush chiqarishga, sayrashga qodir jonot, garchi u insoniy tilda javob bermasa-da. Nihoyat, beshinchi tur – ilohiyotga qaratilgan murojaat – Xojimat otaning ko’chat ekish marosimidagi duosida yaqqol ko’rinadi:

“Ilohi omin ko’chatlarimiz xato bo’lmay ko’karsin, mevasini kim yesa ham sog’-omon bo’lsin, el dasturxonini bezasin. Omin Allohu akbar.”

Shu tariqa, Kitaygorodskaya tasnifining to’rt turi psevdoadresat, tirik mavjudot, va ilohiyot – uchinchi qo’shimcha ravishda xayoliy adresat sifatida “Ota, shamollar juft-juft bo’lib yashasa, oyim bilan dadam ham shunday yashashadimi?” kabi otasi haqiqatda yo’q bo’lgan mavzularga ishora qiluvchi savollarda ham kuzatiladi Rahimova asaridagi bola nutqida real tasdig’ini topadi. Faqat birinchi tur – avtoadresat, ya’ni bolaning o’z-o’ziga qaratilgan ichki nutqi – matnda aniq kuzatilmaydi, chunki yozma badiiy asar tabiati bola ichki monologini kamdan-kam aks ettiradi.

Bu kuzatishni yanada aniqlashtirish uchun Y.A. Zemskayaning fikri muhim ahamiyat kasb etadi:

“Shuningdek, Y.A. Zemskaya “kamdan-kam uchraydigan, lekin kundalik tasodifiy muloqotda muhim rol o’ynaydigan” adresat turi mavjudligini ko’rsatadi: ular emizikli bolalar, hayvonlar bilan muloqotning o’ziga xos janri amalga oshiriladi, bunda kommunikativ aloqa bir tomonlama bo’ladi.”

Bahodirning ko’chatga va musichaga qaratilgan nutqi aynan shu “bir tomonlama aloqa” toifasiga to’g’ri keladi – bola savol beradi, lekin haqiqiy tilshunoslik ma’nosidagi javob kelmaydi, javob bolaning o’zi tomonidan “ijod qilinadi”. Bu psixolingvistik hodisa bolalar nutqi

rivojida keng tarqalgan bo'lib, u bolaning dunyoni o'zi bilan muloqotga kirisha oladigan, tirik va sezuvchan tarzda idrok etishini aks ettiradi.

Xulosa qilib aytganda, yuqorida ko'rib o'tilgan Kitaygorodskaya tasnifini E.V. Paducheva umumlashtiradi: "Nutqni qabul qiluvchi – adresat turli ko'rinishlarga ega bo'lishi mumkin. U haqiqiy tinglovchi bilan mos kelishi – sinxron adresat, yoki tasavvuriy kvazi-, psevd-, avto-, gipotetik adresat bo'lishi mumkin."

Bu ikki tushunchani sinxron va tasavvuriy adresatni Rahimova asarlariga tatbiq etsak, aynan mana shu chegara "Buvijonlar maktabi – oila ibrati" va "Tabiatim jon-u dilim" o'rtasidagi eng chuqur pragmatik farqni belgilaydi. Asarlarning birida nabira-buvi dialogi to'liq sinxron adresatga qaratilgan, ikkalasi ham real, bir-birini eshitadigan, bir-biriga darhol javob beradigan tushunchalardir.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Searle J. R. A classification of illocutionary acts // Language in Society. – 1976. – Vol. 5, № 1.
2. Падучева Е.В. Семантические исследования (Семантика нарратива). – М., 1996 (keltilirildi: Davlatova R., Musaeva N. Ko'rsatilgan maqola).
3. Давлатова Р., Хайдарова Д. Ўзбек тилида кечирим нутқининг ифодаланиши // Ўзбек тили ва адабиёти. — 2022.
4. Dore J. Holophrases, speech acts and language universals // Journal of Child Language. – 1975. – Vol. 2, № 1.
5. Bach K., Harnish R. M. Linguistic Communication and Speech Acts. – Cambridge, MA: MIT Press, 1979.
6. Searle, J. R. (1969). Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Shaxobiddinova, Sh. (2015). O'zbek tilshunosligida bolalar nutqining ontolingvistik va antropotsentrik talqini. Andijon: Iqbol.
8. Toirova, G. (2020). Nutqiy muloqotda pragma-semantik xususiyatlar. Buxoro: Durdona.
9. To'xtaxon Rahimova "Tabiatim jon-u dilim" Namangan: 2025-yil
10. Rahimova T. Buvijonlar maktabi – oila ibrati. – Namangan, 2023-yil

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATSION G'OYA VA YECHIMLAR

XVIII RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI MATERIALLARI

2026-yil, sentyabr

Mas'ul muharrir: *F.T.Isanova*
Texnik muharrir: *N.Bahodirova*
Diszayner: *I.Abdihakimov*

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.
XVIII Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami.
2-jild, 18-son (26-sentyabr, 2026-yil). – 182 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda
C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

ISSN: 3093-8791 (onlayn)

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 24-sentyabr.

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Science problems team, 2026-yil.
© Mualliflar jamoasi, 2026-yil.